

Технічні науки

УДК 004.6

Макарук Катерина Євгенівна

судовий експерт

Харківський Науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр МВС України

Makaruk Kateryna

Forensic Expert

Kharkiv Research Forensic Center of the

Ministry of Internal Affairs of Ukraine

ЙМОВІРНІ ВИСНОВКИ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ

ЕКСПЕРТИЗ

PROBABLE CONCLUSIONS OF COMPUTER-TECHNICAL

EXAMINATIONS

Анотація. *Ймовірні висновки комп'ютерно-технічних експертиз, які рекомендовано брати до уваги в слідчій діяльності та в судовій практиці при розслідуванні комп'ютерних злочинів для перевірки і оцінки вірогідних та альтернативних шляхів пошуку доказів по справах.*

Ключові слова: *речові докази у справах, комп'ютерно-технічна експертиза, ймовірні висновки, апаратне - програмне забезпечення, аналіз метаданих файлів, ймовірна відносність вимірювань.*

Summary. *Probable conclusions of computer-technical examinations, which are recommended to be taken into account in investigative activities and in judicial practice when investigating computer crimes to check and evaluate probable and alternative ways of finding evidence in cases.*

Key words: *material evidence in cases, computer and technical examination, probable conclusions, hardware - software, file metadata analysis, probable relativity of measurements.*

Постановка проблеми. Ймовірні висновки зустрічаються в експертній практиці досить часто. В судовій практиці завжди залишається питання про доказову силу та значимість подібних висновків. Як і в інших видах експертиз, висновки комп'ютерно-технічної експертизи також можуть бути ймовірними, які потрібно брати до уваги при розслідуванні комп'ютерних злочинів так само, як і категоричні висновки експерта.

Основний матеріал. Відповідно до ст.101 КПК України, джерелом доказів є висновок експерта. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1].

Висновок експерта у справах розглядається як один із видів доказів та сукупність фактичних даних, встановлених в результаті дослідження матеріальних об'єктів, явищ та процесів, які містять інформацію про обставини справи [2; 3, с. 4].

Експертні висновки надаються експертом за кваліфікацією у категоричній (позитивній, негативній), ймовірній формах за ступенем підтвердження та визначеності.

Висновок експерта, в якому достовірно встановлені дані, але вони недостатні для відповіді на поставлене питання, проте, надають підставу припустити наявність (або відсутність) обставин, вважаються ймовірними (вірогідними). Обґрунтований вірогідний висновок експерта базується на достатній сукупності достовірно встановлених проміжних даних [4].

Питання про істинність ймовірного висновку експерта вирішується в результаті його перевірки та аналізу в системі всіх зібраних у справі доказів.

Ймовірні висновки експерта мають практичне значення у процесі доказування фактичних обставин при їх сукупності з іншими зібраними по справі доказами [4]. На початку розслідування вірогідний висновок експерта може стати на пригоді для встановлення додаткових обставин скоєння злочину. Такі ймовірні висновки можуть використовуватися і для логічного обґрунтування інших фактів, вони дозволяють слідчому при проведенні дедуктивного аналізу дійти однозначного висновку шляхом виключення інших варіантів, допомагають аналізувати альтернативні шляхи пошуку доказів у справах, а в деяких випадках навіть звужити область пошуку під час слідчого аналізу великої кількості матеріалів по справі.

Комп'ютерно-технічна експертиза призначається з метою з'ясування обставин, пов'язаних з деякими явними і віддаленими даними, що зберігаються на носіях інформації, які мають значення при розслідуванні різного роду правопорушень [5; 6].

При розслідуванні правопорушень, скоєних з використанням комп'ютерної та мобільної техніки, у проведенні аналізу комп'ютерних злочинів, перевірки та оцінки всіх зібраних у справі доказів, рекомендовано не виключати вірогідних висновків експерта.

Експертизу комп'ютерної техніки вважають досить точною та багато в чому спираються на комп'ютерно-програмний аналіз, технічну діагностику під час проведення досліджень. Таким чином, ймовірний висновок у комп'ютерно-технічній експертизі дається експертом не дуже часто, приблизно в 5% від загальної кількості досліджень, що проводяться.

Проте існує низка випадків, коли експерт не може дати категоричну відповідь з поставлених питань під час проведення комп'ютерно-технічної експертизи (дослідження) у зв'язку з тим, що:

1) у загальній сукупності проведений експертом аналіз даних на носіях інформації, а також апаратно-технічна діагностика носіїв не дають точного результату через відсутність у розпорядженні експерта необхідного спеціалізованого апаратно-технічного обладнання, метрологічних інструментів або програм, які дозволяють провести діагностичний, математичний аналіз для отримання результатів без погрішностей. Наприклад, при діагностуванні працездатності пристрою останніх новітніх розробок (нові моделі пристроїв) та при перевірці придатності його до експлуатації, у розпорядженні експерта комп'ютерно-технічної експертизи відсутнє спеціальне або унікальне технічне обладнання та програми перевірки для отримання точних діагностичних результатів аналізу та показників його працездатності при тестуванні з мінімально похибкою вимірювання;

2) ймовірна відносність результатів вимірювань дати та часу чи фіксації подій від різних обставин та факторів. Наприклад, при визначенні дати події (дати створення та модифікації файлів, установки програмного забезпечення) визначається лише «системна дата», відлік якої провадиться мікросхемою таймера плати пристроїв. Оскільки системна дата може вільно змінюватись користувачем комп'ютеру, мобільного пристрою, або скидатися у вихідне значення при збоях у роботі приладів, дати події можуть відрізнитись від реальної календарної дати. Таким чином, встановлена в результаті дослідження дата події є умовною величиною;

3) наявні в розпорядженні експерта речові докази (наприклад, інформація на носіях у явному вигляді) або вже отримані докази в результаті обробки інформаційних носіїв спеціальним програмним забезпеченням (наприклад, відновлені дані) не дозволяють дати

остаточний висновок щодо поставленого питання тому, що в сукупності та за кількістю недостатні для повноцінного аналізу та категоричного висновку, однак мають обґрунтовані орієнтуючі ознаки для допомоги слідчому у скороченні аналітичних варіантів та пошуку альтернативних шляхів доказування злочинів та правопорушень;

4) експерт не виключає можливості наявності певного факту за наявних основних доказів. Аналіз метаданих файлів на носіях (сукупність властивостей файлу, дати створення, зміни тощо) не дозволяє категорично та однозначно стверджувати про властивості файлів відносно історії доступу, переміщенню, видаленню, журналу подій та аудиту, що відбуваються в операційній системі в автоматичному режимі тому, що існує можливість пере записування (спотворення) метаданих досвідченими користувачами у ручному режимі. Також, за цим аналізом, вирішуючи питання про зміну (спотворення, видалення) інформації на наданому носії, експерт повідомляє про те, що згідно з аналізом, атрибути файлів (метадані) на носії вказують на переміщення, зміну, резервне копіювання, видалення інформації, ймовірно здійснене користувачем пристрою (телефону) або комп'ютера), не виключаючи можливості автоматичного очищення пам'яті пристрою за допомогою встановлених програм для спеціального звільнення використовуваного простору. Ці програми можуть бути перед встановленими у пристрої виробниками та постачальниками пристрою та працювати за розкладом без відома користувача;

5) у розпорядженні експерта відсутня спеціальна наукова методика дослідження з деяких питань (наприклад, дослідження інформаційних носіїв, моделі яких є новітніми розробками інженерів, програмістів, вчених або вузьких фахівців). Однак, у таких випадках, спираючись на свої базові технічні знання з отриманої спеціальності та кваліфікації, експерт комп'ютерно-технічної експертизи може давати обґрунтовані, але ймовірні висновки щодо поставлених питань. Також вирішувати їх комплексно з

вузькими фахівцями з ініціативи сторони досудового розслідування та оформлювати експертизу з ймовірними висновками [5];

б) коли висновок експерта побічно стосується комп'ютерно-технічних спеціальностей і залежить від вичерпних висновків експертів інших спеціальностей. Наприклад, комплексна комп'ютерно-технічна експертиза програмних продуктів та експертиза у сфері інтелектуальної власності [5; 6] проводяться паралельно для вирішення питань порушення авторського права при використанні програм, де експерт комп'ютерно-технічної експертизи не вирішує питання про наявні ознаки контрафактності програмної продукції на носіях, але може припускати, що автором програми є певна компанія або окремих програміст, коли під час дослідження та аналізу програмного забезпечення знаходить в атрибутах виконуваних файлів (коду програми) електронний авторський підпис.

Висновки, рекомендації. Ймовірний висновок експерта потрібно брати до уваги у практиці судочинства тому, що ці висновки можна використовувати в обвинувальному висновку для обґрунтування слідчим своїх власних висновків, вказуючи на той факт, що слідчий перевіряв усі отримані прямі та опосередковані докази, призначивши відповідні експертизи та провівши власний аналіз отриманих результатів.

Ймовірний висновок комп'ютерно-технічної експертизи може надати обґрунтовані орієнтуючі ознаки для допомоги слідчому у скороченні аналітичних варіантів та пошуку альтернативних шляхів доказування злочинів та правопорушень.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.11.2023).

2. Про судову експертизу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
3. Сегай М.Я., Форіс Ю.Б. Науково-практичний коментар до Закону України "Про судову експертизу". Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посібник / КНДІСЕ, Акад. адвокатури; за заг. ред. В.Г. Гончаренка. 2-вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2010. 400 с. С. 3-60.
4. Лоза Ю. Я. Допустимість висновку експерта в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2011. № 2. С. 531–534 URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/111javac.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 № 1950/5), (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
6. Проведення комп'ютерно-технічних досліджень носіїв цифрової інформації (методика) – Реєстраційний код у Реєстрі методик проведення судових експертиз 10.9.06 від 02.03.2011 / Уклад. Корнійко, С.М., Поцелуй С.В. Київ, ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 27 с.